

Gørding Herred.

Første Afdeling.

Det nuværende Gørding Herred.

Af

O. Nielsen,

Dr. phil., Arkivar

Udgivet 1872

Gørding Sogn s. 4-19

Gørding Kirke s. 19-21

Præster 22-27

Gørding sogn.

Sognet har navn af byen Gørding, hvis navn, der i det 14. årh. skrives Gyringh og Gøringh¹⁾, udledes af Mandsnavnet Gyrðr og vang (eller eng); af samme oprindelse er de i Holsted sogn, men nær ved dette sogns skæl liggende gårde Gørklint. Sognet gennemstrømmes af 2 åer, der senere forener sig ved Bramming og falder i Sneum å; den nordligste af disse, først kaldet Holsted siden Gørding å, frembyder flere maleriske udsigter med sine høje, bratte, ofte kratbegrøde skrænter.

Af oldtidslevninger findes ved Ilsted 20 gravhøje, af hvilke den paa grænsen af Hundrup mark hedder Tinghøj, ved Bøle 13, hvilke sidste dog er slemt medtagne af ukyndige skattegravere. På Heslund mark findes flere høje, af hvilke en har indeholdt broncesager; den vestligste med en spids sten på toppen er markskæl med Bramming sogn, den østligste kaldes Troldhøj. Ved S. Lovrup findes nogle enkelte, men her er

¹⁾ Teg. o. a. L. VI 96. ²⁾ J. Teg. II 427. ³⁾ J. Reg. III 562. ⁴⁾ Teg. o. a. L. II.

⁵⁾ Den nuværende udtale er Gørring, ikke Gjørring, hvorfor der ingen grund er til, selv efter en ældre retskrivnings regler, at skrive Gjørding.

en anden gammel mærkelighed; ude i heden, der tilhører sognefoged Anders Bendixensgård, findes en stor mængde lave jordvolde, forinden fyldte med kampesten, der i et par agerbredders afstand fra hinanden går fra vest til øst, de nordligste dog gående lidt i nordøst, de sydligste lidt i sydøst, enkelte steder er tværvolde. I hvilket øjemed disse er opførte, kan ikke siges, men lignende findes ved Borre i Ål sogn, ved Måstrup i Mosbjerg sogn og på den tilstødende Bindslev hede i Uggerby sogn, på Skens og Tolstrup heder i Horns herred, og Vostrup hede i Lønborg sogn, Nørre Horne herred¹⁾. At dette på en eller anden måde har stået i forbindelse med den hedenske gudsyndelse og rettergang, kan man vistnok antage.

Byer og gårde:

Gørding. Langs åen, der deler byen i Nørre og Sønder Gørding, findes endnu enkelte små lunde og krat, der frembyder flere smukke partier. Deraf har også Gørdinglund sit navn. Navnlig har man en smuk udsigt fra præstegårdens have mod krattet Simberris. Paa Sønder Gørding hede er krattet Tinglund ris, og endnu i det 17. årh. var i den østlige del af dens mark en skov, hvilket ses af et sandemænds tov om markskællet af 5. juni 1615. Sandemændene begyndte »nede ved Gørding å, der kastede vi en sten udi åen langs østen for Gørding skov, imellem Gørding mark og Lovrup mark, og derfra op ad en gammel hederøgel vesten en gammel digeende sønden for Lovrup møllevej imellem Gørding mark og Lovrup mark, og derfra og ned til Engsnap vesten ved enggroben ved præstens eng, der satte vi en sten imellem Gørding mark og Lovrup mark og Fornager mark, og siden vester på ned i Kalkjær og der satte vi en sten imellem Gørding mark og Fornager mark og så derfra og vester på til en stor grå sten norden Fornager kirkevej, som er altid kaldt for gammelt skæl, og derfra og synder på ned til Hvirelhoed, der kastede vi en sten udi en pladsk udi mosen mellem Gørding mark og Fornager mark og synder op ad heden vesten ved Tingvej, der satte vi en sten imellem Gørding mark og Fornager mark og Tange mark og Bøle mark, og så vester på til mosen og for-

¹⁾ Meddelt af her gårdejer Gårboe og her landmåler P. Fløe. Måske er de på Bindslev hede dog fra en senere tid.

fulgte mosen hen imellem Gørding mark og Bøle mark og vester på over Flaskebjerg og til en stor grå sten vesten Bøle kirkevej imellem Gørding mark og Bøle mark.

Gørding mølle var mølle til Bramming, dog først til Vardho.

I Nørre Gørding var 1683 2 hele, 2 halve gårde, 2 bol og 4 gadehuse; i Sønder Gørding 2 hele, 2 halve gårde, 3 bol, hvoraf det ene var øde og brugtes af mølleren. Der var da i bymarken 19 »fald« jorder, der ikke havde navn af visse tægter eller vange, men der brugtes deraf om året, hvad der bedst syntes tjenligt. Af disse marker kan her nævnes: Vesterlundagre, Båslundagre, Hommelundsagre, Rishøjagre, Bregneagre, Lundsagre, Skovvejblokagre, Skovvejagre, Tinglund, Enebærlund, næsten alle vidner om den store skov, der har ligget ved byen. Om møllen hedder det, at den havde 1 kværn og 1 hjul, møllestenen var brækket midt over, møllehuset og hjulet meget brøstfældige. Den kunde ikke altid male, fordi der undertiden fattedes vand og undertiden var for meget. Der fangedes fisk i åen til husbehov i et lille »tågergarn«.

1335 nævnes Tyge Eskilsen i Gøringh, der skulde udrede årlig til Ribe domkapitel 1 øre korn (30 skp. rug) for Alke Jakobs sjælemesse. At Ribe kapitel havde en gård her, ses af følgende tingsvidner af 1500 og 1512.

Alle men thette breff se eller høre helse wij Per Nielsson foghet pa Gøringhærets thingh, Lawe Jensson foghet pa Riperhws, Grwmi Persson, Thames Nielsson, Osther Jensson ok Seuerin Karlsson ewindeligh meth gud ok kwngøre for alle, athaar effther gudz byrdh md pa sancti Ambrosii dagh wor skicket for oss ok for manghe dandemen beskeden man Hans Tuisson pa Gøringhærets thingh, hwilkhen som loglighe esskede ok feck eth vwildigh things withne aff viij dande men, som wore Grwmi Persson, Thames Nielsson, Acer Jensson, Nis Christhensson, Osther Jensson, Jes Røød, Seuerin Karlsson ok Anders Lasson, hwilke fornefnde viij dande men. wunne alle endrecheligh pa theres gode tro, siel ok sandhen, ath the neruerendis hoss wore pa fornefnde thingh, sowe ok hørde ok wor them fulwittherligt, thet fornefnde Hans Tuisson i Gøringh meth herskaps jaa ok fullswrdh aff Riperhws for eth ewighe magheskift wedherlagde hedherligh man her Hennicke Saxen canich i Ripe til hans canickedom een agher søndhen pa Gøringh mark, som kaldes Kirkagher, ok ther til eth las engh omsteneth i Katsnaps siigh, meth eth stycke engh, som fornefnde her Hennickes thiener ok Hans Thuisson forscrefne til thenne dag haffue brwghet til felles liggendis vesther i Krogemade, ok kendes fornefnde Hans Tuisson sigh enghen deel athaffue effther thenne dagh i fornefnde agher ok too stycke enghe i nogher made. Tilbindher ieck migh osv. Til ydhermere forwaringh ok stadfestelse henghe wij wore inthseigle nedhen for thette breff

meth fornefnde Hans Tuissons inthseigle. Giffuet aar, dagh ok stedt som forescreffuet standher.

(Ribe kapitels breve nr. 438. Af seglene fattes nr. 5 og 6.)

Alle mendh thette bref sier, hør eller lesser helssæ vij Jes Clausen herrisfoget och thingholler po Gøringhærets tingh, Grome Persen, Jens Terkilsen, Seueren Karlsen oc Jens Moltisen ewinneligh meth gudh. Konnægør vij meth thette worth obne bref, ath aar efther gusbørdt mdxij po dreghtingh wor skicket for ossæ oc for manne danemen thenne brefwissere beskeen swen Andhers Pugh oc lofligh bedis oc feck en vieliigh(!) tingsvinne po hiedherligh mans veghen her Cristhen Andhersen canek i Ribe, hwilken tingsvinne han feck af viij danne men som wore (her nævnes 8 mænd), tesse forscrefne viij danemen endrectelligh wonnæ po thieres gode tro oc sandhen, ath thennom fultvetherlicth wor, thet herre Henick, som wor canick i Ribe, han giordh laghøfdh po Per Andhersens gordh i Gøringh oc po alle then retthehiedh, som hør til then gordh anthen søndhen vedh aa eller norden aa, som tha til logh af retthe, som er tofth, bygesteth, agher oc engh, skof oc mark, kiere oc mossæ, forth oc fellof, fiskewandh oc feganth(!), inthet vntaghen af gorssens retthehieth, hor som thett logh po Gøringh mark eller i herret, ath thi so wonnæ for ossæ, thet winne vij framdiels meth wore ingzegel hengendes nedhen for thette worth obne bref.

(Ribe kapitels breve nr. 481. 5 segl hænger under).

Bjerndrup. Dette navn udledes vistnok af mandsnavnet Bjarne, der gik over til Bjerne. 1384 pantsatte væbner Jakob Esbernsen til erkedegn Tue i Ribe for 23 fl lybsk sit gods i Gyrynghæreth i sognene Jærnwi, Gyryng og Hoghndorp og nogle ejendomme i Skastethæreth i Faaburgh og Jærn sogn. Året efter lånte han 80 fl lybsk mere på samme gods, der nu nærmere betegnes som liggende i Byerndrop, hvorpå bode Asser Quist, Åge Brun og Niels Brun og i Ygylstath (Ilsted), hvori bode 1 bonde¹⁾. Dette gods i Bjerndrup kom siden til Ribe domkapitel. 1488 udstødtes et sognevidne i Gørding kirke, at Jes Gris i Varde udsagde, at han kunde mindes i 50 år og mere, at 4 agre i Bjerndrup østen for Gørding præsts jord havde ligget til samme gård som Nis Vidissen da ibode og tilhørt Ribe domkirke²⁾. Dette lyder således:

Alle men thette breff sse eller høre lesses hielsse wij Niels Jensson soghen presth i Gøringh, Jess Nielson i Gøringh, Therkill Mattisson i Bøle, Grummy Persson i Ilsteth, Hanss Wydisson ratman i Ribe och Niels Persson soghendeghen

¹⁾ Ribe kapitels breve 100, 104. I dette sidste pantebrev kaldes Hundrup ikke Hoghndrop men Haauinthorp og i udskriften Haauinghtorpp.

²⁾ Ribe kapitels breve 389.

i Jernwyth ewinneligh meth gwd. Kwngiøre wy alle men meth thette wore(!) obne breff, ath aar efther gwts bœrdh med lxxx viij sœndagh nest for sancti Olawy dagh wor skekktet for oss i Gœringh kirky beskeen man Niss Vidisson i Bierdrop (!), for (!) kalleth too danne men som wor Per Persson i Oygh och Jess Lasson i thet samesteth, hwilkke ther fram ginghe och wonne po theres tro och rette sandhe, ath Jess Gryss i Wardhe han sadhe for them syn retthe tro och sande, ath hanum kwnne mynness i 1 aar och mere. Tha haver thet wereth hanum fwlwittherlicth ath ty iiij agher som liggher i Bierdrop œsten fra Gœringh presth gord aager och skœdher andhen endher (!) nœr och andhen endher sœndher po Niss Vydissons ladhe, ty same agher hawer lygen til then same gord som Nis Vidisson nv i boer, och hawer thet same gotz leyen til wor Fruæ domkirky i Ribe och alder Jess Griiss hafde hørd, at nogher man hafde gywen ther last o po i nogher madher; ydhermere sade och woen Knvdh Tøgson i Bierdrop i Gœringh kirky for soghen prest och menigh soghen folk, som tha til stede wor, ath so lenge som hanum kwnne mynness, tha hawer ty same forscreffne iiij leyen til then same gord, som Niss Vidisson nv i boer och i feste hawer aff capittell i Ribe po wor Fruæ domkirky wegghen, och aldry han hafde hørd ath nogher man hafde gywen ther last opo i nogher made. Ther opo esketh Niss Vidisson eth vvilligh soghen winne aff xij danne men, som war (derpå nævnes 12 mænd, der vidnede at de havde aldrig andet hørt eller spurt). In cuius rei testimonium sigilla nostra presentibus sunt appensa. Datum vt supra.

(Orig. på perg. blandt Ribe kapitels breve nr. 389. De 4 første segl hænger under).

1493 toges tingsvidne om en mark, at den har været brugt til Byerndrop by som anden gribsjord fællig i så måde, at kirkens tjenere og andre mænds tjenere, som bor i forskrevne Byerndrop, har den jord brugt og en stor del opbrudt af hede og aldrig de har hørt eller spurt, at nogen har givet last eller kære på kirkens tjenere for forskrevne jord i nogen måde enten til tinge eller sognestevne, førend nu for 2 år siden Peder Smed gav der kære på på Iver Æriksens vegne, og har forskrevne Bøwelundh mark været brugt ulastet og ukæret til kirkens gård, som Nis Videsen nu ibor, i 30 år og mere¹⁾.

1551—53 var der retstrætte om tilliggendet til gårdene her. Således toges tingsvidne om, at en mand havde 3 agre mere i Nørremark end de andre grander efter deres otting og at hans søndre lade stod udenfor det gamle toftedige. Han fik nu udlæg af jord til sin toft, men da de herremænd, der ejede byen, nemlig Iver Juel til Stubbergård, Jens Juel til Hesselmed, fru Karen Skovgård til Vardho, var misfornøjede med jordtilliggendet til gårdene, bestemtes det ved en landstings-

³⁾ Ribe kapitels breve 403.

dom 9. maj 1551, at byen skulde rebes. Hartvig Skram til Dejbjergland og Kristoffer Munk til Krogsgård udstædte et brev 12. nov. 1552, at de var ombødne at ride til Vardho og tale med fru Karen, om hun vilde give sit ja og samtykke på sine børns vegne, at Jens Juel til Hesselmed måtte få et halvt reb både i ager og eng til det øde byggested, som han havde i Bøvlund, hvortil hun svarede, at dersom det kunde og måtte blive til vilje og venskab, da vilde hun det samtykke; siden da de rebede marken, kastede de et helt reb på 16 favn til hver fuld gård både i ager og eng og et halvt reb på 8 favn til det øde byggested, dog undtoges stuv, ornum og særkøb. Fru Karen klagede imidlertid til landstinget og en dom af 28. jan. 1553 udsagde, at sandemændene skulde tiltales, fordi de ikke havde »gjort deres tov fuldt«, det er rebet retfærdigt. Derpå undersøgtes de gamle skæl og byen rebedes på ny på samme måde som tidligere. Jens Juels enke Vibeke Lunge havde givet samtykke til at Bøvlund kom under reb på den betingelse, at den skulde have $1\frac{1}{2}$ gårdseje i Bjerndrup by og hendes andre 3 gårde der skulde være lige store.

Bøvlund, om hvilken denne retstrætte fornemlig drejede sig, er formodenlig fra nu af regnet som en særegen gård i Bjerndrup, medens det oprindeligt har været et stuv eller særkøb, der ikke havde fællig med denne by. Et tingsvidne af 22. otk. 1552 udsagde også, at Ribe kapitel aldrig havde givet last eller kære på Bøvlund mark eller kendt sig at have lod, del eller rettighed deri, førend nu en mand i Bjerndrup gjorde fordring derpå. Navnet Bøvlund som nogen gård forsvandt efter denne tid, men navnet bevares, idet den store hede, der ligger imellem Bjerndrup, Holsted, Tvile og Vejrup, endnu kaldes Bjøvlund hede; det synes således som Bjøvlund engang ikke har været noget ubetydeligt sted og at der i alle fald engang har stået en lund her.

1547 nævnes Lindknud ager, der vist også lå i Bjerndrup.

I Bjerndrup var 1683 $4\frac{1}{2}$ gård og 2 gadehuse; marken var delt i 7 tægter, hvoraf 1 hed Langtrynetægt.

Nørre og Sønder Lovrup. Navnet udledes vist af et mandsnavn Loke eller Loge; i det 15. årh. nævnes således en Laurens Lokson i Jandrup¹⁾. 1651 beskrives byen således:

¹⁾ Ribe Oldemoder 50.

der var en gård, hvorpå 5 beboere, dertil hørte 12 skar jord, 1 gård, hvorpå 4 beboere, dertil 12 skar, $\frac{1}{2}$ g. dertil 6 skar, 1 g. med 5 beboere, dertil 18 skar, 2 halve gårde, hvortil 12 skar. Denne inddeling i skar, der også forekommer i Vilslev, er vistnok en forholdsbetegnelse med hensyn til hver gårds del i de forskellige marker¹⁾. Af byens 14 tægter, der nævnes 1683, kan mærkes Brødtægt, Høgemark, Grydevang, Lundetægt, Bjøvlundagre, Kjællingtægt.

Heslund betyder ikke Hessellund men skreves tidligere Hæsælund; 1331 døde nemlig hr. Truls Splittaf, der for sin Sjælemesse gav til Ribe domkapitel en grund med et hus i Hæsælund i Gøringh sogn²⁾. Denne gård tilhørte kapitlet endnu 1530.

Her var 1683 kun 3 boliger, af hvilke 1 brugtes under Gørdinglund.

Ajke udtales Åjg, skrives 1488 Oygh. Dette navn må være stærkt sammentrukket og forudsætter en ældre form Adig, der formodenlig atter er udgået af Attæwik, Manden Attes vig; på samme måde hed Frøjk i Måbjerg sogn 1418 Froydevigh. 1683 var her 2 hele og 3 halve gårde. 8 tægter, hvoraf Bavnetægt, Vråagertægt og Grønhøjtægt.

Høde, af hvilken Sønder Høde hører til Bramming sogn; bækken, der skiller dem ad, hed 1683 Høde bæk. 1378 pantsatte Lavrens Valdemarsen til provsten i Varde syssel Tue for 6 fl lybsk sit gods i Høthe i Gøringh sogn³⁾. Denne gav ved sin død 1387 til Ribe domkirkes bygningsfond samme gård i Høethæ⁴⁾. 1683 var her 1 gård; i bækken fangedes da med små ruser aborrer, skailer, gedder og ål.

Ilsted. 1387 testamenterede erkedegn Tue til Ribe domkapitel for sin sjælemesse 1 gård i Ygylstet⁵⁾. Han havde 1384 og 1385 fået den i pant af væbner Jacob Esbernsen (se foran s. 7). Her var 1683 6 halve gårde og 1 bol og 4 gade-

¹⁾ Jfr. D. Atlas V. 690. I diplomat. i geh. ark. findes et tingsvidne fra Lisbjerg herred af 27. sept. 1446, at Morten Jensen han svor selv tolfte sin Moder $\frac{1}{3}$ til af 25 furer over al Lyndu (Linå, Todbjerg sogn) mark til Per Bundes gård i Kraghberg. Dette er et andet lignende jordmål.

²⁾ SRD. V. 552.

³⁾ Ribe kapitels breve nr. 92. ⁴⁾ SRD. V. 550. ⁵⁾ SRD. V. 550.

huse. Blandt de 8 tægter nævnes her: Vakkerbjerg-, Avridsager-, Pughøl-, Vindesager- og Ludse-tægt.

Bøle. Navnet betyder et lille bol. I Sønderbøle var 1683 3 halve gårde og en stuvjord, der tilhørte Ribe kapitel og sagdes at have været en særegen bolsjord. Blandt de 9 tægter nævnes Egebjergtægt, Ristægt, Lundekildetægt og Tremmelhøjtægt. I Nørrebøle var 2¹/₂ gårde og 1 hus; 8 tægter, hvoraf Nylunds-, Gjørlands, Avreds- og Blåbjerg-tægt.

Tange. Dette navn skreves i ældre Tid Tunge og Tonge; den nuværende jyske udtale kan ligeså godt udledes af Tunge som af Tange. At Tunge er det rette, ses af beliggenheden, idet bymarken ligger imellem 2 sammenløbende vandløb og ligesom i form af en tunge; en tange er jo et smalt stykke land, der forbinder 2 større stykker; altså bør navnet skrives Tunge, hvilket også er den ældre retskrivning for de mange andre lige lydende jyske stednavne.

Her var 1683 2 helgårde, hvis mark var delt i 7 tægter, hvoraf Bollerager, Tøngrisager og Bolbrotægt; overdrift måtte lejes af andre byer.

Fornager eller Fonager (men ikke Fånager, da udtalen er Fuoner) skreves i ældre tid altid Fornager, af mandsnavnet Forni og ager. 1683 var her 1 gård, hvis mark var delt i 8 tægter, hvoraf Wirrelhøj-agre og Ellekjærbjergtægt, tørveskær var i Katsig, klynetørv gravedes i engene, der var begroede med lyng.

Starrup. Dette navn skrives almindelig Starup, men medens byerne af dette navn udtales Stårup, kaldes denne by Stårup og skrives i ældre dokumenter Stordrop og Stardrop; navnet må derfor udledes af mandsnavnet Stari¹⁾ og thorp. Her var oprindelig kun 1 gård. 1483 købte Anders Nielsen af Stordrop af 3 andre bønder halve Stordrop mark og tredje delen af Fornagher mark. 1510 købte Per Andersen i Stordrup af en mand i Thoongh al den ejendom, han havde mellem Stordruph bæk og Møgelmoose og vesten op til, det dige, som løber mellem Thongh mark og Stendrup mark. 1548 skødede Anders Persen til Søren Persen al den del han kunde arve efter sin fader Per Andersen i Stardrup. Senere er gården

¹⁾ En Peder Starssøn forekommer således i et diplom af 3. juli 1446.

oprettet til en adelig Sædegård, hvortil der dog næppe hørte bøndergods, og udforpagtedes for 30 rdl. til velbyrdige Frans Paale, eller Polo, eller Polen eller Poll, der 1589 fæstede en eng i Gørding, der tilhørte Ribe domkapitel. 1599 købte han et hus i Lovrup og skriver sig da »ærlig og velbyrdig Frans Polen til Starup«, hvilket han også kaldes i et overdragelsesbrev 1612 på en eng i Fornager mark, der tilhørte Ribe domkapitel. Han skriver sig ogsaa undertiden »til Forsomhodt« en lille herregård i Ølgod sogn. I et af sine sidste leveår arvede han på sin hustrus vegne del i Volbjerg; hun hed Dorthe Skram og må have været af nær slægt med denne gårds ejere af samme navn. Efter en Stamtavle i Rostgårds samling nr. 25 havde de børnene Alhed og Elle. Frans Paale, om hvem en stol i kirken endnu minder, idet derpå findes hans fædrene og mødrene våben indskåret, er sandsynligvis en indvandret adelsmand fra Pommern. 1661 levede her i landet en jomfru Alhed Pohl, vistnok hans datter, der havde arvet en ejendom i Pommern 2 mil fra Stettin efter sin broder, hvilken hendes fætter Frans von Pohlen afkøbte hende¹). En fætter til Suhm af navnet Pohl levede 1788. Frans Påle var med i krigen 1611—13 og døde i Kiel 14 jan. 1613. Hans enke Dorthe Skram beholdt forpagtningen af gården, der imidlertid forlængst var solt til Falk Gjøe til Skjersø og efter ham igen til en anden. Hun bode her endnu 1618, da hun tog tingsvidne om at Stendrup mænd med urette gravede tørv på Starrup mark. 12. jan. 1615 fik Niels Lange kgl. brev, at han for nogle år siden havde fået befaling om at overlevere Volbjerggård og adkomstbrevene derpå til afgangne Frans Poell, men nu berettede fru Dorthe Skram at dette ikke var sket, »hvorudover vi os ikke ringe forundrer, at du vor nådigste befaling udi så langsommelig tid ikke har efterkommet«, hvorfor der tilstilledes ham alvorlig påmindelse om at levere hende de omtalte breve uden forhaling²). Der må have været særegne vanskeligheder ved hendes overtagelse af denne gård, ti 25 maj 1616 fik Niels

¹) Klevenfeldts samlinger. Hun bode 1637 og 1649 på Lyngballegård (J. Reg. XI. 233), som hun havde forpagtet. Havde 1660 indtægt af Havreballe len (J. Teg. XIV. 248).

²) J. Teg. VI. 121.

Krag og Gunde Lange kgl. brev om at levere hende nogle breve, som stod forseglede i He kirke, og atter 1617¹⁾).

1616 kom hun i en ubehagelig stilling, idet jomfru Mette Lykke klagede over at hendes afdøde fader havde udforpagtet Starrupgård for 30 rdl. til Frans Paal til Forsomhoved, men afgiften var ikke tilbørligt udgiven, hvorfor et kgl. brev af 20. nov. 1616 bød Dorthe Skram at hun skulde fremlægge kvitteringer for afgiftens betaling eller tilfredsstille jomfru Mette med den resterende afgift ligesom for inventarium og sædekorn. Samme dag fik Falk Gjõe til Skjersø kgl. brev, at jomfru Mette Lykke mener at hendes fader ikke havde fået betaling af hans fader for denne gård, som han tilmed havde solt igen, hvorfor han skal bevise, at hans fader havde adkomst derpå, eller tilfredsstille hende²⁾. Hvad udfaldet blev, er ikke bekendt, men da Dorthe Skram endnu bode her 1618, har hun formodenlig gjort rede for sig.

1639 nævnes gården som en bondegård. 1689 var den 1 gård, der hørte til Vibeke Rosenkrandses arvegods, og havde fæled på Stendrup mark.

Vardho, i ældre tid Vardhoved, har navn af sin høje beliggenhed, idet navnet afledes af Varde, en bavn eller et højt sted, og hoved; altså det øverste af banken. Det er nu en gård med anselige udbygninger og et gammelt stuehus. Ved gården findes en lille lund, der er levning af en gammel større skov.

1683 beskrives gården således: Waarhoed er et gammelt adeligt herresæde, tilhører Vibeke Rosenkrands, forpagtet af Hans Hansen. Af marker nævnes Kirkelykke³⁾, Rygemade, Nørremade, Hedeagre, fædrift i heden øst for gården. »En liden skov af små krøgede ege og krat ligger vest for gården, hvilket synes ufrugtbart«. »Ved gården er en frugthave af gamle og formuskede pære-, æble- og blommetrær«. »Gærdsel har de såvidt de behøver udi foromrørte liden egeskov, dog bruges ej videre gærdsel end lidt omkring gården og haven. Fiskeri i åen af gedder og skaller, ingen redskaber, da de er dyrere end hvad der fanges. Hyrde til at vogte kvæget må vel holdes forat fri kornet som på andre steder, hvor de ikke har

¹⁾ J. Teg. VI. 150. J. Reg. VI. 214. ²⁾ J. Teg. VI. 183. 186.

³⁾ Den grænsede mod syd til åen, nord til »Skåtevejen«, øst til gården og vest til Gørding mark.

særlukker for deres fæmon, som i denne egn overalt findes ingen af, og ikke alene for skade af ulve der mere end alle andre steder, eftersom krattet der ligger på marken ikke er således at han (ulven) bedre der kan skjules end på anden mark, hvor der er slet intet krat«. Denne sidste bemærkning er fremkaldt ved bemærkning af beboerne her og i alle de andre byer i sognet undtagen Gørding, at de holder hyrde, »formedelst at der er mangfoldig af ulve, at de ej endda uden stor skade kan være ulven bevaret«. På Vardho mark lå tidligere Nørhede, der havde været 1 gård, og Sønderhede, der havde været 1 bol, begge havde været øde siden krigen 1659.

I Vardho bode først bønder, der 1493 nævnes i anledning af en retstrætte om Bjerndrup (endnu 1538 nævnes Stephen i Vardho), men ikke ret længe efter er det, at denne er oprettet til en herregård, sandsynligvis af Ove Skram til Hammergård, der 1498 skriver sig »til Varhoffuit«. 13. Sept. 1512 afsluttede han nemlig et mageskifte i biskop Iver Munks nærværelse med sognepræsten i Gørding hr. Severin Thomessen således, at Ove Skram skulde have 18 agre på »Varhoffwet« mark, 9 næst vesten diget, som løber i sønder og nør, 6 andre agre næst sønden for det nørredige og 3 agre midt imellem Ove Skrams egen jord, som løber i øster og vester, samt et stykke eng imellem disse agre og hans toft. Præsten fik herfor 2 agre næst norden for Hr. Severins kålgård, som løber i øster og vester, 4 agre norden hos Hans Smed, en halv ager derved, af hvilken præsten selv har halvdelen, 3 stykker jord norden for kirken vesten for vejen, som løber til korset¹⁾, hvor »wratzmaal« løber midt på ager, en lang ager imellem korsvejen og »røgne dwen«, som ligger imellem Anders Jensens og Hans Smeds agre, desuden al den jord og del, som Ove Skram kendte sig at have udi det indelukke, som nu er indelukket til præstegården i Gørding. End videre skulde Ove Skram og hans arvinger eller hr. Severin og hans efterfølgere ikke herefter opkræve sandemænd imellem Nørre og Sønder Gørding, men de skal på begge sider have fri fæled og fædrift i hede, kær og mose²⁾. Han har således søgt at afrunde sine

¹⁾ Denne vej må være den nuværende kirkevej, »korset« er vel korsvej. Hvad er wratzmaal og røgneduen? ²⁾ Ribe kapitels breve 483.

marker og endnu 1528 fik han af Kongen et bol i Vardho for et bol i Tømmerby¹⁾. Han og hans Slægtninge ejede kaldsretten til kapellet Bethlehem i Ribe Domkirke og han kaldte 1527 en præst hertil. Han må således være i slægt med biskop Henrik Stangeberg, der grundede det på ny i det 15. årh.; efter reformationen tilfaldt dets gods familierne Skram og Stangeberg²⁾. Hvad hans æt iøvrigt angår, var hans fader Peder Skram til Hammergård, der lå i Hammer sogn ved Horsens; det er rimeligvis ham, der 1512 til vitterlighed var tilstede ved ovenomtalte mageskifte. Selv var Ove Skram gift med Mette Juel, datter af Palle Juel til Ustrup. Med hende havde han sønnerne Kristen, der døde udenlands, Enevold død ugift, Jørgen til Hammergård, Hartvig til Dejbjerglund, Palle til Vardho, Niels der blev dræbt af Erik Rud, og døtrene Magdalene, der kom i Mariager kloster, Kirsten og Anna.

Hans søn Palle Skram ansattes til indtægt af 27 fl 1542³⁾, døde i Ribe 14. marts 1546 og er begravet i domkirken⁴⁾. Han var gift med Karen Skovgård, datter af Jørgen Skovgård til Skovgård (Tyrild herred, Kollerup sogn) og Anna Fleming. Karen Skovgård styrede gården på sine børns vegne, for hvilke hendes fader var formynder. Hun havde stridighed med fru Vibeke Lunge til Hesselmed om deres gods i Bjernedrup, der nærmere omtales under denne by. Hun fik 1557 kgl. brev på at oppebære kongetienderne af Holsted og Gørding for en årlig afgift af 20 daler til Riberhus. Hendes børn var Ove, Palle, Kirsten og Anna. Hun fik 1554 dom på 2 enge i Sejlstrup og Hundrup mark, som hun beviste at Ove Skram til Vardho 1498 havde taget lavhævd på, om hvilke Niels Lange til Kjærgård trættede med hende.

Ove Skram til Vardho sluttede 6. Juni 1566 den overenskomst med sine bønder i Gørding, at hvis nogen af dem drev nogen sær hjord, skulde han bøde ham 1 daler. Denne bestemmelse har altså sigtet hen til at kvæget skulde vogtes af en fælles byhyrde, hvilket i fællesskabets tid var en nødvendig betingelse for markernes fredning. Samme år lod han toften til en gård i Heslund indstene, således at den fik 80 skar

¹⁾ Reg. o. a. L. III, 57. ²⁾ Kinchs Ribe 563—64.

³⁾ Krag og Stephanus II. ⁴⁾ Terpagers Inscriptiones Rip 84.

hver kant med 1 sten i hvert hjørne. Han døde ung ligesom hans broder, men hans moder overlevede ham og levede endnu 1578. Efter hendes død nævnes som gårdens ejer hans søster, Jomfru Kirstine Skram, der nævnes 1588¹⁾.

Hendes fætter Jakob Skram til Fruergård sluttede på hendes vegne forlig med en bonde i Tange, at alle de enge, som hendes bønder i Gørding og Ilsted fra arilds tid havde havt i Tange, skulde de uhindret have, og de skulde hegnes i hegns tid, som tilbørligt var. Hun døde 1593 og er begravet 29. marts.

Efter hende er gården tilfalden hendes moster Jomfru Anna Skovgård. Søndagen 29 april 1604 gjorde ærlig mand Anders Steffensen i Gørding spørgsmål til menige sognemænd, som var tilstede på sognestævne, på jomfru Anna Skovgårds vegne, »hvorledes de bønder i Gørdinglund og ærl. og velb. jomfru Anna Skovgårds tjenere udi Ilsted, hvordan de har haft stand (stol) tilsammen udi Gørding kirke af arilds tid, som dennem længst kunde mindes. Da har de af Gørdinglund stået yderst, men siden kom tvende Mænd udi Gørdinglund og der kom tvende udi Ilsted, da har de (en?) i forskrevne Gørdinglund altid stået yderst og en har gået om til væggen, og siden stod der altid 2 af Ilsted mænd imellem tilhobe de 2 af Gørdinglund«. Hun døde 1605.

Hendes halvsøster Margrete Skovgård til Sanderumgård fik derpå Vardho, som hun ejede til sin død 7 avg. 1615²⁾. 3 okt. 1616 holdtes der skifte efter hende på Sanderumgård. Hendes søstersøn Ove Urup til Ovesholm fik del i Vardho hovedgård og 2 bol på Gårdens mark nemlig 6 td. 5 skp. 1 fd. 2 alb., 2 g.³⁾ 1 bol i Gørding, 2 bol i Bøle, 2 g. 2 gadehuse i Ilsted; en anden søstersøn Jakob Skram til Fruergård fik en lignende del i hovedgården og møllen og 1 g.⁴⁾ 3 bol i Gørding, 1 g. i Bøle; en tredje søstersøn Anders Skram til Dejbjerglund fik lignende del i hovedgården og møllen, 1 g.

¹⁾ D. Saml. i geh. Ark. 395.

²⁾ Om hendes prægtige gravmæle i St. Knuds kirke i Odense, som Kristian IV lod oversvære på grund af dets ulovlige pragt, se Mummens St. Knuds kirke s. 113—17, 227—28.

³⁾ Den ene ydede skovsvin i landgilde. ⁴⁾ ydede skovsvin.

4 bol i Gørding by, 1 g. i Bøle, 1 g. 1 bol i Fonager, 1 g. i Libstrup, 1 g. i Guldager, 1 g. i Rovsthøje, en lod i Rovst mølle, 1 g. i Årre. De 2 første solte deres del 2 juni 1617 til Jakob Skrams Svoger Kristen Krag til Sønderris, der 3 jan. 1618 solte det til sin broderdatter

Jomfru Margrete Krag, der allerede 4 nov. 1617 havde købt Anders Skrams del. Hun var datter af Erik Krag til Lydumgård og Kirsten Kruse. 1627 eller 1628 er hun bleven gift med Erik Bilde, landsdommer på Langeland; han havde tidligere været gift med Ellen Korfitsdatter Rosengjedde. Erik Bilde nævnes som død 1643; Margrete Krag, der døde på Vardho 25 nov. 1648 i sit 51. år, ligger under koret i Gørding kirke. I Erik Bildes tid var gården bortforpagtet til Johan Størch.

I et tingsvidne af 1688 hedder det, at en mand kunde mindes 60 år »da ejede velb. Erik Bilde Vardho hovedgård så længe han levede og efter hans død ejede og besad hans sal. frue velb. Margrete Krag gården med dens tillæg, så længe hun levede, efter hendes død bekom sal. Kristen Lange til Hesselmed forskrevne Varhoved gård, ejede og brugte den nogen tid lang, indtil han den igen solte og afhændede til sal. velb. hr. Erik Krag«.

Erik Krag solte 1652 Lydumgård til ovenomtalte Kristen Lange, så det er sandsynligt, at der ved den lejlighed er kommet et mageskifte i stand, hvorved han fik Vardho. Han købte 3 juli 1653 af Peder Mogensen til Foldberg der var gift med Margrete Krag's broderdatter al dennes og hans svoger Ove Krag's arv efter hende. Om Erik Krag se min Skadst herred 118.

Som ejer af Vardho optræder han første gang 2 marts 1654, da han bortfæstede Vardho på livstid til Hans Nielsen Mulvad og dennes hustru Margrete Jakobsdatter; de skulde årlig til Mortensdag give 30 rdl. og ingen anden afgift, ægt eller arbejde; efter deres død skulde en af deres arvinger have gården for 50 rdl. i indfæstning og siden give 30 rdl. årlig. Desuden solte han til dem alle huse og bygninger¹⁾, som da fandtes.

¹⁾ Her er et af de mange eksempler på, hvorledes i denne egn — og mange andre steder — bygningerne betragtedes som fæsterens ejendom. I Sæl. Registre XVII 396 findes et kgl. brev, hvorved bønder i Køben-

på gården, og alt boskab. Fæsteren skulde ikke tiende men give $\frac{1}{2}$ td. rug og $\frac{1}{2}$ td. byg årlig til kirken. Han skulde have fri maling i Gørding mølle og have den stolestand i kirken, som tilhørte gården. Desuden fik han nogle bol i sognet, hvis skyld og indfæstning dog tilfaldt Krag; istedenfor arbejde kunde de give 6 rdl.

Mulvads enke afstod gården til sin svigersøn Jens Nielsen, der 25 feb. 1663 afstod den for 500 sletdaler til Hans Hansen, forpagter på Endrupholm¹⁾, der fik fæste af Erik Krag 30 jan. 1665 på samme betingelser som Mulvad, dog med det tillæg at han hver offerdag skulde ofre til præsten.

Erik Krag's Enke Vibeke Rosenkrands måtte ved sit opbud 18 juni 1686 afstå Vardhø, der da var 13 tdr. hartkorn, kongetienden af Gørding sogn med fiskeri i åen og en »springkiste« ved Gørding møllesluse til Vibeke Jensdatter, enke efter rådmand Lavrids Friis i Ribe. Da denne ikke kunde stå sig ved at eje en hovedgård uden gods, opsagde hun på tinge 3 nov. 1687 gårdens frihed »ej herefter at være og holdes for nogen sædegård, men en bondegård at forblive«. Efter Hans Hansens død blev Knud Hansen Vindfeld fæster, og han købte bygningerne 6 feb. 1697 for 300 sletdaler. Vindfeld levede ikke ret længe, ti allerede 13 juni 1704 holdtes skifte efter ham²⁾. Da bestod gården af følgende bygninger: det store salhus 13 fag, deraf var de 3 sønderste fag vel forfærdigede, den ny lade østen i gården 20 fag, øksenhus sønden i gården, i det nordre hus var heste- og kostald. 5 fag var bagerovn, kølle og skorsten, sønden i gården var 8 fag plankeværk. Besætningen var

havn, Kronborg og Frederiksborg len 27 nov. 1623 fik »den frihed på de gårde de påbo eller boendes vorder, at samme gårdes bygning den-nem og deres arvinger fri og fuldkommeligen arveligen skulle tilhøre, og såfremt nogen deres arvinger ere begærendes samme gårde at besidde, da skal vor lensmand være forpligtet den brug udi jorden og marken, som til samme gårde hører, dem for en billig indfæstning at lade bekomme« osv. med flere nærmere bestemmelser. I Nyerups Frederik III 288—89 findes et lignende privilegium 1660 for bønderne i Dragsholm len. Jfr. under Bramming.

¹⁾ Hans hustru Maren Sørensdatter Ravnø var en præstedatter fra Nykirke.

²⁾ Han efterlod sin enke Marie Kristiansdatter og 2 små sønner Andreas og Kristjan. Hans brødre var Anders Hansen Vindfeld på Tandrup, Niels forpagter på Sneumgård og Jep forpagter på Brandtbjerg. Endnu bor familien i Tandrup i Fardrup sogn.

31 stude, 8 kalve, 8 kør, 7 heste, 18 får, 9 lam, 2 svin, 3 grise, 3 gæs, 1 gasse, 1 gæsling. Vindfeld efterlod uden tvivl restancer til ejerinden, ti hun fik udlæg i bygningerne og fæstede hele gården 11 avg. 1704 til Terman Mortensen af Risbøl, der gav Vindfelds enke 80 sletdaler i afsiåelse og ophold i gården i et lille skolehus. Han havde kun gården 1 år, ti 14 avg. 1705 fik Tyge Jessen og hans søn Jes Tygesen fæste herpå og købte også bygningerne af Vibeke Jensdatter for 383 sletdaler; de skulde give årlig 36 rdl. i fæste og fik foruden gårdens egenlige marker 3 af Holsted krkeenge og Mølholm eng ved Gørding mølle.

Tyge Jessen overlod 12 marts 1706 det halve af gården til Anders Jepsen Råhede, der senere udstædte sin forpligtelse til at holde det halve af kontrakten med husbonden.

Vibeke Jensdatter døde 17 okt. 1709. 1693 købte hun af Niels Nielsen til Endrupholm et bol Sønderhede og 5 jan. 1708 af amtsforvalter Jens Kristensen til Stensgård 1 bol Nørhede og 2 øde boliger sammesteds, der 1702 var solt på auktion over kongeligt strøgods. Efter hende tilfaldt Vardho hendes svigersøn den bekendte magister Peder Terpager, den lærde forfatter af »Ripæ Cimbricæ«. Han købte 1721 genløsningsretten til Gørding kongetiende, som i sin tid var bleven solt til Joakim Gersdorf og som denne 1652 afstod til Erik Krag. Efter hans død 1738 fik hans søn Lars Terpager, præst i Mern, den, og efter hans død 1772 hans svoger borgemester Frisch i Ribe; efter hans død 1787 hans søn Andreas Frausing Frisch, stiftsfysicus i Ribe, der efter testamentarisk bestemmelse skulde have den og kongetienderne af Gørding, Holsted, Åstrup og Starup for 5000 rdl. efter sin faders død. Han solte gården til den nuværende ejer hr. Severinsens farfader. Dennes broder Hans Warthoe, der tog navn efter fødegården Vardho, blev herredsfoged 1774 og bode i Rovst mølle.

Gørding kirke

ligger på en banke ved åen og er opført af hugne sten med en smukt udhugget sokkel. Skibets højde er 7 alen, længde 26 al. og brede 14 al., korets højde 6½ al., længde 14 al. og brede 12 al. Tårnet, der har en gavl foroven, er 12 alen højt på muren, 9 al. bredt og 8 al. langt. Altertavlen er

et skab med to døre; i midten fremstilles nadverens indstiftelse, til højre opstandelsen, til venstre Jesus i Gethsemane, øverst himmelfarten; den er godt malet, tildels forgyldt. Kalk og disk er givet af Gabel 1 dec. 1732. På den søndre væg i koret hænger et krucifix, der er omtrent 4 alen langt; til venstre er en mand med en bog i hånden, til højre Maria med krone på hovedet; dette er formodentlig levninger af en ældre altertavle og er vistnok gammelt, da Kristus ikke bærer tornekrone. Nedenunder er et vers fra forrige århundrede:

Tak Søde Jesu tusind gang,
Du dend forsmædelige tvang,
Paa Kaarsit taale vilde,
Der Du til syndens fulde bod
Fra Dit dødbrustne Hierte lod
Opbriste Livets Kilde.
Kaarsfæste vil jeg hvert et lem,
Saa Daarskab bryder aldrig frem
Med Lysters raadne glæde,
Din blottet og Din blodig Krop,
Dit Purpur mig fra Toe til Top
Skal skiule, Smykke, Klæde.

På prækestolen er udskåret flere bibelske hændelser; på himlen står M. K. (Margrete Krag) 1622 med hendes fædrene og mødrene (Kragernes og Krusernes) våben samt mesterens navnetræk N. P. Der er 16 stole for mænd, 20 for kvinder, desuden har et pulpitur, der er oprejst 1620, 9 stole; ligeledes er der stole i tårnet; på en af disse er udskåret 2 våben og nedenunder F. P. M. F. P. F. 1597 3: Frands Páles mødrene og fædrene våben; denne mand bode på Starrupgård (se foran s. 12). I tårnet synes der engang at have været alter; der er gravmæle over præsten Joh. Hygom. Under koret er en åben begravelse, hvori der ligger præsten Kristjan Helt med datter og fru Margrete Krag; pladen fra den sidstes kiste er ophængt i præstens stol i koret, hvorpå der står: Her hviler udi herren ærlige og velbyrdige frue salige fru Margrete Krag, som døde på hendes gård Varho år 1648, den 25 nov. i hendes alders 51 år. Gud give hende med alle tro kristne en glædelig opstandelse på den yderste dag.

Kirkens vindver er nu på den søndre mur; i den nordre er 3 tilmurede rundbuede vindver ligesom 1 midt på den søndre mur, der endnu er utilmuret; i den østre ende er også et til-

muret rundbuet vindue med en udhugget sten over. Af den nordre indgang er der spor; overliggeren over denne med rundbuer udhuggede blev 1858 udtagen. Våbenhuset er på den søndre side; over indgangen hertil er en stor kampesten med smukt udhuggede prydelser, nogle lignende findes på tårnet, hvilket tyder på, at de er samtidige; på den højre side af indgangen er indmuret en ældgammel ligsten med et smagfuldt kors uden anden indskrift. I en utrykt beskrivelse over sognet fra midten af det 18 årh., der ejes af hr. Professor P. G. Thorsen, fortælles: »på det sydøst hjørne af kirken er en sten, hvorom haves den tradition: en »hun« (o: snog) havde blæst på en mands ben her i sognet, hvorefter forårsagedes en ulægelig skade og dermed en utålelig smerte. Manden sad en søndag på kirkegården og bad gud om hjælp, der blev gjort offentlig bøn for ham i kirken, hvorefter svagheden udførte af benet og ind i denne sten; der ses i stenen et hul, hvorefter der ligesom flyder eller har flydt en vædske som af rustet jern.« Om en ligsten over vel fornemme mand Hans Jensen født i Tange ved Ribe år 1683, død i Starrup 1752, og hans hustru Maren Nielsdatter født i Starrup 1694, død sammesteds 17**, fortæller samme beskrivelse: »En søn navnlig Niels har ladet lægge denne sten over sine forældre; han drog til København og blev slagterdreng hos kongens slagter sr. Jens Jensen; noget derefter, da kvægsygen første gang var i landet, sendte hans principal ham til Jylland at købe stude, hvorved han således avancerede, at han efter nogle års forløb blev kancelliråd, fik krigsråd Adlers enke og med hende en herregård; han levede ikkun en kort tid derefter og efterlod sine søskende 18 til 20,000 rdl.«

Kirken ejer nu 1 stykke eng på Bjerndrup mark, der er overladt præsten mod at holde brød og vin, og 3 stykker på Lovrup mark. Tidligere holdtes brød og vin af en eng på Fornager mark. Kirken soltes 1679 til Johan Rantzau til Bramming af kongen og har fulgt denne gård og siden ejerne af Bramming Nygård, fra den tid denne gård blev oprettet. Kaldsretten gav Terman Øllgård afkald på, imod at hans søstersøn Vilhelm Fabricius fulgte sin fader som præst i Andsager.

19 okt. 1593 fik Lave Kristensen født i Ribe brev på Gørding kongetiende til at fortsætte sine Studier med.

Præster.

Før Reformationen kendes 1330 Thorstanus, rector ecclesie Gyiring¹⁾, og i det 15 årh. hr. Gøde, dennes efterfølger hr. Lave Madsen, efter hvem fulgte hr. Niels Jensen. Denne sidste nævnes 1486, da han havde strid med sognemændene om 2 enge, som præsten påstod tilhørte præstegården, men de andre vilde, at den var kirkens ejendom. For biskoppen og flere vidnede præsten, at hans formænd hr. Gøde og hr. Lave begge havde brugt den, og da sognemændene ikke vilde sværge på messebogen, tildømtes den præsten²⁾.

Wy Harthuich meth gutz nade biskop i Ribe kungiøre for alle met thette worth obne breff, ath fore oss neruerende gode men, som er Niels Mowensson aff Hennegardh och Jes Wlff, ware skicketh i Riber domkircke hedherligh man her Niels Jensson sognepresth tiil Gøringe paa then ene och sognemen aff fornefnde Gøringe soghen paa then annen side meth trettthe om ænghe, en som hedher Løckeskrog oc en annen som er vi skaar i Dar-rrwm ænge, hvilke ænge som fornefnde her Niels sagde at høre tiil preste-bordh oc sognemen at høre tiil kircken. Ther om gaffwe the them ther i rette for oss paa begge sidher. Tha bar hedherligh man fornefnde her Niels eth breff i rettthe, ludendes at then (!) same sex skar æng, som Gøringe sognemen paa talende ær i Darrrwm ænge, haffde ligget tiil prestegardh i Gøringe i XL aar och mere. Och eth annet breff, som ludde at Løckekroggh . . . fornefnde haffde her Gøde oc her Lawe, som haffde wæreth sogne-presthere (!) tiil fornefnde Gøringe soghen længe før æn her Nielsses tiil-kommen war, haffde i hæffdh och wære, oc gamle men aff the elsthe haffde haffdh thesse two fornefnde ænghe j leye aff fornefnde sogneprestere, som fore her Niels haffde wæreth i Gøringe soghen. Ther i modt haffde fornefnde sognemen two andere brewe ludende at her Lawe, som sisth war sogne-presth fore her Niels, skulde haffue kendes seg at haffwe fornefnde ænge j leye af Gøringe kircke wærie. Tha lagde wy messe boghen fore fornefnde sognemen, at the skulde bede them gudh hielpe oc the helge ordh i then bogh stodhe, at fornefnde Gøringe sognekircke hørde the ænge tiil meth rette. Tha ware ther inghen aff the sognemen som thet wilde. Tha effther tiiltale oc ghenswar sagde wii swo fore rette, ath fornefnde her Niels sognepresth tiil Gøring eller hans efftherkommere burde ath nydhe fornefnde ænge, swo lenge at fornefnde sognemen kvne fonge bedre bewisninge paa the ænge. In cuius rei testimonium sigillum nostrum presentibus duximus imprimendum. Datum Ripis anno domini millesimoquadringentesimooctogessimosexto ipso die sanctorum Johannis et Pauli martyrum.

Ribe kapitels breve nr. 377. Orig. på papir, udenpå er skrevet: »den eng Løchiskrog haver Sr. Niels Nielsen på Endrupholm bemægtiget sig og af hans enke endnu bruges, veed ikke hvad rettighed dertil kan have».

¹⁾ Ribe Kapitels breve 46. ²⁾ Smstds 377.

1488 udstædte hr. Niels Jensen et tingsvidne, at 4 agre i Bjerndrup altid har tilhørt Ribe domkapitel (se s. 7). Hr. Søren Thomesen nævnes 1512 i et tingsvidne.

Efter reformationen kendes følgende:

1. Hr. Anders Nielsen var provst og døde omtrent 1562.

2. Hr. Grumme Povlsen er født i Ilsted, hvor hans fader Povl Grumsen bode¹⁾ og var herredsfoged; denne fik 20 maj 1557 fritagelse for landgilde af den gård han ibode (se s. 1). En broder til ham var formodenlig den Niels Povlsen Ilsted, der 1602—06 var borgemester i Ribe. En anden broder, Morten, var præst i Åstrup. Han var præst her 1562, da biskoppen skrev til ham, at han skulde sammenkalde sine herredsbrødre til valg af en provst i sin præstegård, da han havde den forrige provsts kald²⁾. Han var 1584 provst og levede endnu 1611. Af hans sønner blev Klavs 1599 præst i Borbjerg og Søren kapellan i Vorbasse.

3. Hr. Niels Pedersen Præstkjær, en præstesøn fra Brørup, ord. 20 juni 1604 og var først formandens kapellan. 1 juni 1648 blev han provst. Hans søn Johannes studerede 1632 i Rostok. I præstegården er en kakkelovn fra 1624, altså fra hans tid.

4. Hr. Niels Nielsen Åstrup, en præstesøn fra Åstrup, blev student fra Ribe skole 1645 og ordineredes 8 nov. 1651.

5. Hr. Kristen Nielsen Bredstrup, søn af præsten Niels Nielsen i Bredstrup, blev 10 april 1658 hører ved Kolding skole og ordineredes 2 feb. 1660. Han var gift med Mette Pedersdatter Maltbæk, datter af hr. Peder Nielsen i Malt. Han døde 1676. Af hans brødre var Hans 1669 herredsskriver i Gørding herred og Povl degn i Gørding og Vejrup. En søn Niels var først hører ved Ribe skole 1680—84, i 2 år kapellan i Vorbasse og 1691 res. kapellan i Mariager, hvor han døde 1698. Sønnen Peder blev faderens 3dje eftermand.

6. Hr. Andreas Adamsen Verlohren er døbt i Ribe 13 april 1647, hvor hans fader Adam Verlohren havde en skole.

¹⁾ Af samme æt var formodenlig Grumme Jepsen og Grumme Hansen i Ilsted 1649. Povl Grumsen i Ilsted var 1542 sandemand og 1547 herredsfoged (D. Mag. 3 r. VI. 314. 4 række l. 261).

²⁾ Ny kgl. saml. Fol. nr. 727.

Han selv er uden tvivl den Andreas Verlohren, der fik bevilling af magistraten i Ribe på at holde dansk og tysk skole, hvorpå han 21 april 1665 fik kgl. stadfæstelse. Til præst her kaldtes han 17 avg. 1676. Han var 2 gange gift, første gang med Marie Kristensdatter, formodenlig formandens datter, og er begravet 8 dec. 1693. Hans søster Sabine blev her i kirken 1685 gift med velfornemme karl Henrik Pedersen af Ribe.

7. Hr. Hans Hermansen Friis, født i Middelfart, kaldtes hertil 30 dec. 1693 og begravdes 18 dec. 1694, 37 år gammel. Han var gift med Marie Barbara Bager.

8. Mag. Peder Kristensen Gjørding, søn af nr. 5, er født her 22 feb. 1665, kom først i skole hos sin farbroder Povl Nielsen Bredstrup, der var degn her, men da hans fader døde, sattes han 1676 i Ribe skole »hvor han på det 7de år under så kraftelig undervisning så hastelig og mærkelig tiltog udi boglige kunster og fornødne videnskaber, at han fandt og vandt alles yndest«. Han blev student 1682 og tog til privatpræceptor Vilhelm Worm. Da hans moder ikke kunde holde ham i København, blev han huslærer hos hr. Ægidius Lavridsen Vellejus, præst i Brøns, i 2 år, indtil præsten i Engbjerg hr. Peder Kraglund ønskede ham i sit hus, hvor han forblev, til han i efteråret 1685 drog til København og tog attestats og prædikede dimis. På tilbagevejen besøgte han sin fætter Peder Nielsen Galten, præst i Galten, der fattede yndest for ham og tog ham til huslærer, i hvilken stilling han forblev i 7 år. På grund af sin særlige dygtighed som lærer blev han på sin fætters anbefaling hører ved 5te klasse i Århus skole. 21 dec. 1694 kaldtes han af Johan Rantzau til præst her og ægtede 4 juni 1695 formandens enke. Han tog unge mennesker i huset og underviste dem, blandt hvilke kendes etatsråd Hein, amtmand Teilman og hans fætters søn, Vensel Galten, siden præst i Sneum, »hvorved han indlagde sig sådan berømmelse at han efter flere opfordringer af Kaspar Bartholin tog magistergraden 1702«. I efteråret 1706 begyndte han at plages af kulde, trangbrystethed og mathed, der således tiltog, at han langfredag 1707 måtte gå til sengs, hvorfra han ikke rejste sig mere. Han begravdes 31 maj 1707. Ligprædiken over ham holdtes af mag. Peder Terpager i Ribe, der udgav den i trykken. I denne siges, at han var af et fromt og tålmodigt sindelag og røgtede

samvittighedsfuldt sit kald. Han var i guds hus en nidkær og opbyggelig tjener, der vågede over de betrode sjæle og såvel ved levned som lærdom var et mynster på en retsindig præst. Han var i sit hus en from ægtemand, en omhyggelig fader, han var i andres huse en inderlig ven, en oprigtig og fornuftig rådgiver og en Natanael, i hvilken der ej var svig, og derfor har efterladt sig et priseligt eftermæle og en velsignet ihukommelse. Hans søn Johannes, født 1696, blev 1722 præst i Blær og Ejdrup. Han har ikke efterladt andre literære arbejder end et latinsk vers foran Terpagers Inscriptiones Ripenses og et latinsk og et dansk vers foran sammes ligprædiken over Lavrids Friis.

9. Hr. Kristen Ulriksen Helt er født 14 jan. 1676 i Rind præstegård, hvor hans fader var præst, blev student fra Roskilde skole 1695, tog attestats 1700 og kaldtes hertil 7 okt. 1707. Han døde 1711, 35 år gl. og er 27 marts begravet i underbegravelsen i kirken med sin eneste datter, der fødtes 1710.

10. Hr. Johannes Pedersen Hygom, en præstesøn fra Hygum, er født 24 maj 1676. Blev efter fattig skolegang 1696 student fra Ribe skole, tog attestats 1699 og levede endnu 1707 i København. 23 april 1710 ordineredes han til skibspræst på »Havfruen« og »Fyn« og kaldtes hertil 24 april 1711, hvilket embede han »med al flid, men stor svaghed« forestod til sin død 24 nov. samme år, da han døde. Hans gravmæle i kirkens tårn sattes af »en veninde«, der var Anna Dorthea Gadesdatter i Ribe, siden gift med byskriver Lund sammesteds.

11. Hr. Jakob Pedersen Thornam, født i Korsør 1674, tog 1697 attestats, blev 11 april 1699 residerende kapellan i Stubbekøbing og 12 marts 1712 præst her. Han var gift med Maren Jakobsdatter Baden. Foruden de 7 børn, der fødtes i Stubbekøbing, som opregnes i Barfods den falsterske gejstlighed II. 22—23, fødtes her en søn Fredrik 3 marts 1713. Han døde 23 juni 1721.

12. Hr. Johan Arndt Rose var på 6te år kapellan i Henne og Lønne, da han 28 juni 1721 kaldtes hertil. Han døde 20 maj 1734. Han var gift med Johanne, datter af hr. Peder Arensberg, præst i Hvejsel, med hvem han havde 7 børn, af hvilke sønnen Pejter Ove Arensberg Rose døde 1801, efterat have været degn her i 40 år; en søn af denne, der hed Johan

Arndt Rose og var gartner, levede endnu for ikke så mange år siden her i sognet.

13. Hr. Jokum Fredrik Neuman er født i Ribe 24 jan. 1706 og var søn af apoteker og rådmand Johan Joakim N., der døde hos sønnen her 1741, 80 år gl., og Martha Frank. Han blev student fra Fredericia skole 1724, tog attestats 1728 og blev huslærer hos hr. P. Kraglund i Gram, derpå i 2 år hos Gabel på Bramming og siden hos sin »broder«, hr. Hans Bøtcher i Hårby. 4 juli 1734 fik han kgl. stadfæstelse på Gabels kaldsbrev til præst her, ægtede i Bramming kirke 30 nov. 1734 formandens enke, der begravedes 17 dec. 1772. 1745 blev han provst og begravedes 8 avg. 1779. Han havde 4 børn: Johan Joakim, Johan Arndt der blev præst i Kvong, Martha og Karoline Benedikte (født 10 okt. 1735, hun er indført i Åstrup kirkebog, da hun blev døbt af præsten derfra). Hr. Neumans søster Sofie Hedevig var gift med hr. Hans Høyer i Fole.

14. Hr. Ditlev Johan Arndt Fabricius er født i Ensted 24 juli 1747, hvor hans fader Vilhelm, siden præst i Varde, da var præst. Hans moder var Magdalene Povlsen. Han blev 1765 student fra Ribe skole, tog 1771 attestats og opholdt sig derpå nogen tid hos sin moster gift med doktor Esmarek i Tønder, hvor han fortsatte sine studier og lagde sig efter musikken, hvortil han havde naturlige anlæg og hvormed han »i sine hyppige melankolske timer (da han var hypokondrist) opmuntrede sig selv, som han i selskab fornøjede andre«. Hos pastor Vedel i Abild var han så huslærer i 5 år og hjalp tillige præsten i dennes gærning. 1779 foretog han en rejse til Nørrejylland og blev da af Øllgård kaldet hertil, hvorpå han fik kgl. stadfæstelse 29 sept. 15 juni 1781 giftede han sig med ovenomtalte pastor Vedels datter Anna Katrine, men da hun var hans næstsøskendebarn, måtte han først have kgl. tilladelse dertil. De havde ingen børn. Han døde 23 marts 1788, hans enke først 26 august 1840.

15. Hr. Lorens Hansen Matzen er født i Holkjær mølle, hvor hans fader da bode, blev 1770 student fra Ribe skole og blev 31 marts 1784 præst ved st. Hans hospital i København. Hertil kaldtes han af kongen 23 maj 1788. Han var gift med Anna Ingeborg Lange, en præstedatter fra Skodborg, hvis mod-

er døde her 1793, 59 år gl. . De havde ingen børn. Han døde 10 juni 1790.

16. Hr. Herman Treschow Borch, en præstesøn fra Ho, hvor han er døbt 25 okt. 1762. Da hans fader døde tidlig, blev han opdragen af sin farbroder Niels Bork, der var købmand i Varde. Han var først res. kapellan i Dronninglund og kaldtes hertil 16 juli 1790. Han ægtede næste år sin formands 20 årige enke, med hvem han havde to sønner, der døde som små, og 5 døtre, af hvilke 1 blev gift med birkedommer Holm i Møgeltønder. Han døde 10 sept. 1806 og er begravet i det sydøstlige hjørne af kirkegården.

17. Hr. Andreas Rosenvold kaldet 20 feb. 1807, tog sin afsked 17 juli 1840.

18. Hr. Karl Vilhelm Hansen kaldet 25 okt. 1840 og 21 okt. 1860 til Vestervelling.

19. Hr. Peter Høgh kaldet 12 dec. 1860.

1514 forrettedes degneembedet af løbedegne fra Ribe latinskole¹). 1554 på den lørdag som kaldes snapsting toges tingsvidne, at en mand kunde mindes i 32 år, at den toft og bol i sønder Gørding, som Niels Skræder påbor, har været deres rette degnetoft og degnebol til Gørding sogn; der samledes vidnede flere danemænd, at Povl Grumsen i Ilsted og mange flere sognemænd har været til tings hvert snapsting, siden fru Karen (Skovgård) fik samme hus der og har givet last og kære på, at deres rette degnetoft og degnebol var dem frataget imod deres ja og minde²).

I senere tider har degneboligen været i Nørre Gørding ved kirken.

Af faste degne kendes Jes Thomsen kaldet 24 okt. 1649, Povl Bredstrup ved 1670, Anders Eriksen † 1716, Fredrik Hansen † 1757, P. O. A. Rose † 1801.
